

dekte, in het donker van een wintermorgen. Zo zijn ze ook naar de beestentrein gereden, hobbhend en hotsend, waar zij ook onder de blote hemel stonden, wachtend op hun inlading, zoals men lijken schuift in een lijkwagen. Kinderen met roodvonk en difterie zijn huilend naar de slang gedragen¹ –

‘de slang’ was de langgerekte rij goederenwagons.

Duizendvijftien Joden werden op die 8ste februari '44 naar Auschwitz gedeporteerd. Er waren dertig overlevenden.

★

Men kan, als over elk onderdeel van het gebeuren dat wij in ons werk behandelen, over Westerbork een heel boek schrijven – wij hebben ons tot de aspecten beperkt die ons wezenlijk leken en daarbij, naar wij menen: terecht (veruit de meeste Joden die het kamp binnengevoerd werden, zijn er slechts korte tijd geweest), het accent laten vallen op de deportatie-machinery die er in werking was, op het kamp als *Durchgangslager*.

Wij gaan nu verder: wat gebeurde er *na* Westerbork?

Van elke honderd Joden die in het kamp ingeladen werden, zijn (in afgeronde cijfers) drie in Kosel uitgestapt, vier-en-vijftig in Auschwitz, vier-en-dertig in Sobibor, vijf in Theresienstadt en vier in Bergen-Belsen.

De volgorde aanhoudend die wij reeds toegelicht hebben, willen wij nu eerst beschrijven wat geschied is met diegenen die naar Theresienstadt en Bergen-Belsen vertrekken moesten.

*Theresienstadt*²

Theresienstadt, in de noordoost-hoek van Bohemen gelegen (zie kaart IV op pag. 109), had een dubbele functie: het was tegelijk *Durchgangslager* voor de meeste in het *Protektorat* Bohemen en Moravië (Slowakije was sinds maart '39 een Duitse satellietstaat) wonende Joden en een z.g. *Altershghetto*. There-

¹ Ph. Mechanicus: *In dépôt*, p. 274. ² Wij ontleen een groot deel van onze algemene gegevens aan het werk van H. G. Adler: *Theresienstadt 1941-1945. Das Anlitz einer Zwangsgemeinschaft* (1957).